

**ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
СИТУАЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Педагогічні науки

Анотація. У даній статті розглядаються різноманітні види моделювання педагогічних ситуацій у навчальному процесі при підготовці майбутніх учителів початкових класів. Наводяться конкретні приклади, які доречно використовувати на лабораторно-практичних заняттях із дисциплін педагогічного циклу, а саме: ситуації-ілюстрації, ситуації-вправи, ситуації-проблеми, ситуації-оцінки, ситуації-замальовки, рольові ситуації. Розкрито їх значення в навчальному процесі ВНЗ. Виділяються етапи моделювання педагогічних ситуацій.

Ключові слова. Моделювання педагогічних ситуацій, навчальний процес, майбутні вчителі початкових класів.

Постановка проблеми. Перед вищою школою стоять важливі й відповідальні завдання становлення та розбудови України як національної суверенної держави. Як зазначається в законі “Про освіту” та Державній національній програмі „Освіта” (Україна ХХІ століття), вища освіта забезпечує фундаментальну, наукову та загальнокультурну, практичну підготовку, одержання студентською молоддю спеціальності відповідно до покликання, здібностей, інтересів, удосконалення її професійної підготовки.

Успіх професійної підготовки студентів педагогічного факультету великою мірою залежить від того, наскільки вони практично відпрацюють різні ситуації, які найчастіше виникають у школі. Правильність такого підходу до навчання підтверджують і результати анкетування, у якому, зокрема, висловлювалися такі побажання: „Окрім лекційної інформації,

хочемо побачити спроби її практичного використання” (48% із числа анкетованих); „Треба на конкретних прикладах навчатися методики, запропонованої викладачами” (21%); „Бажано потренуватися перед педагогічною практикою в школі” (31%). У цьому зв'язку виникає нагальна потреба в заняттях, на яких би моделювалися педагогічні ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних досліджень, присвячених методу моделювання педагогічних ситуацій як комплексного засобу, що може стимулювати майбутнього вчителя до самоаналізу, самооцінки та саморозвитку, слід виокремити наукові розробки А.А.Вербицького, Л.М.Фрідмана та ін. Для обґрунтування теоретичних основ моделювання педагогічних ситуацій студентами важливе значення мають дослідження Г.О.Балла, О.С.Березюк, С.С.Вітвицької, О.М.Власенко, О.В.Матвієнко та ін.

Мета написання статті полягає в розкритті використання моделювання педагогічних ситуацій на лабораторно-практичних заняттях із дисциплін педагогічного циклу в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Професійно-педагогічні ситуації відіграють роль навчальних і безпосередньо пов'язані з лабораторно-практичними заняттями з дисциплін педагогічного циклу.

Найбільш точно істотні риси педагогічної діяльності можна відтворити за допомогою моделювання педагогічних ситуацій. Від реальної ситуації модель відрізняється тим, що, по-перше, тут наявні не реальні об'єкти, а символи, зв'язки, які замінюють їх; по-друге, стосунки між учасниками діяльності встановлюються не природно, а спеціально імітуються під керівництвом викладача; по-третє, самі ці ситуації є вичленими фрагментами педагогічних процесів і відображають певні їх аспектах, а не цілісно. Отже, з метою компенсування відмінностей реальної і змодельованої ситуацій слід будувати останню таким чином, щоб вона якнайповніше відтворювала дії, аналогічні до тих, які вчитель виконує на своєму робочому

місці. У зв'язку з цим змодельована ситуація повинна мати такі особливості: її зміст мусить адекватно відтворювати зміст педагогічної діяльності вчителя, а стосунки – конструюватися з навчальними діями, які наближалися б до його психологічного стану в реальній ситуації [1].

Ми вважаємо, що цінність модельованих педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів можна окреслити двома пунктами.

По-перше, педагогічні ситуації, що виникають у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів, є проміжною ланкою, своєрідним „містком” між педагогічною теорією й безпосередньою практичною роботою в школі. Перенесення теоретичних знань у практику не є прямим, а здійснюється здебільшого через ряд перехідних ланок і етапів.

Знання з окремих психолого-педагогічних дисциплін будуються відповідно до внутрішньої логіки тієї чи іншої наукової дисципліни. Ці знання є продуктом розв'язання науково-теоретичних проблем і мають досить узагальнений характер. А практична діяльність учителя початкових класів потребує перетворення цих знань: з одного боку вони мусять бути синтезовані та об'єднані навколо певної практичної проблеми, що має різнобічний і цілісний характер, а з іншого – перекладені на мову практичних дій, практичних ситуацій.

Моделювання педагогічних ситуацій у процесі підготовки вчителя початкових класів дає змогу заздалегідь, ще до безпосередньої практики в школі перетворювати й синтезувати знання, набуті під час вивчення окремих теоретичних дисциплін, і плідно використовувати їх для досягнення належних результатів у фаховій діяльності.

По-друге, використовувані у процесі підготовки вчителів початкових класів педагогічні ситуації за своїм змістом і функціями є навчальними. Вони призначені для навчання студентів цілеспрямованого формування в них окремих умінь і навичок.

Безпосередня практична робота, з якою має справу студент-практикант чи молодий учитель, характеризується, як і будь-яка реальна практика, великою кількістю факторів, що одночасно діють, і розмаїттям умов, які слід брати до уваги при виробленні рішень. Студент, котрий не володіє практичними вміннями, одразу ж зустрічається з усією складністю конкретних педагогічних ситуацій. Він змушений приймати рішення, посилені тільки для досвідченого педагога.

При роботі з модельованими ситуаціями, на відміну від реальної практики, значно знижується суб'єктивна стурбованість студентів за можливі помилки. Нарешті, процес моделювання педагогічних ситуацій відбувається за прямої участі та під контролем керівника, котрий здійснює оперативну корекцію, а також дає оцінку прийнятих рішень.

Моделювання педагогічних ситуацій і включення в них студентів сприяє формуванню позитивного ставлення до професії вчителя, набуттю досвіду з розв'язання педагогічних проблем. Включення студентів у ситуації, які моделюють їхню майбутню професійну діяльність, дає змогу осмислити працю вчителя, усвідомити способи й шляхи свого професійного становлення. Метод моделювання педагогічних ситуацій закріплює установки, цінності, орієнтації майбутнього вчителя, дає змогу переконатися у своїх професійних можливостях і здібностях, удосконалювати їх.

У процесі моделювання педагогічних ситуацій на лабораторно-практичних заняттях з дисциплін педагогічного циклу, ми виділили такі етапи: підготовчий, практичний, творчий.

На підготовчому етапі особлива увага приділялася аналізу та оцінці педагогічної ситуації, тобто враховували аналітичний етап моделювання педагогічної ситуації. На цьому етапі студенти вчилися моделювати найпростіші педагогічні ситуації. Поряд з поясненням теоретичного матеріалу ми подавали ряд педагогічних завдань, використовували прийоми, які дають змогу проконтролювати рівень засвоєння знань у процесі викладу лекцій. Тому в процесі викладання теоретичного матеріалу ми звертали увагу

на ступінь включення студентів у розуміння матеріалу, що вивчається. Нами використовувалися проблемні запитання, елементи бесіди та дискусії для узагальнення й порівняння вже вивченого матеріалу. Також ми створили систему проблемних запитань, завдань самостійного характеру за підручниками та посібниками, систему педагогічних ситуацій.

Практичний блок першого етапу містить систему педагогічних ситуацій більш репродуктивного характеру. Педагогічна ситуація завжди повинна бути конкретною, заздалегідь спроектованою вчителем або виникати стихійно у процесі проведення заняття з дисциплін педагогічного циклу. Залежно від складності педагогічних ситуацій студентам пропонували дати відповідь на запитання. Вони, як правило, були розраховані на механічне пригадування, і студенти досить легко знаходили відповідь. Проте, оскільки відповіді на такі запитання можуть бути або правильними, або неправильними, більшість студентів вважали їх найнебезпечнішими.

Детальний аналіз педагогічної ситуації ми здійснювали за схемою, розробленою Л.О. Мільто [3].

На цьому ж етапі роботи ми пропонували майбутнім учителям ситуації з готовим розв'язком та завданнями, тобто студентам потрібно обрати правильне рішення.

З цією метою ми вибрали педагогічну ситуацію №3 [2, с. 84].

Четвертий клас. Загальний стаж роботи вчителя - вісім років, у даному класі - перший рік.

Колектив класу не сформований. Існує кілька дрібних угруповань, в яких об'єдналися діти, знайомі між собою ще з першого класу.

Максим, що займає позицію лідера з-поміж відстаючих, під час перерви написав на дошці фразу, образливу для Наталки. До моменту появи вчителя фраза залишалася на дошці. Напруга росла, у класі зависла гнітюча тиша. Нормальному початку уроку заважала увага класу до напису на дошці.

Виникла задача присоромити хлопців за вчинок товариша, домогтися, щоб у цій емоційній атмосфері винуватець відчув муки сумління стосовно

дівчаток і того школяра, якого можуть необґрунтовано запідозрити у негарному вчинку.

Проаналізуйте варіанти розв'язання задачі та змодельуйте власний:

а) *„не помітивши”* написано, вчителька дала завдання черговому написати на дошці тему майбутнього уроку. Перед тим, як писати, черговий витер дошку. Після уроку вчителька провела класні збори;

б) увійшовши до класу, сказала: *„Клас не готовий до уроку. Приведіть дошку в порядок, я повернуся через кілька хвилин”*;

в) побачивши написано, швидко витерла дошку, написала тему нового уроку і перед тим, як приступити до пояснення, сказала: *„У нашому класі здійснено поганий вчинок. Раджу затриматися після уроків і поговорити самим про те, що трапилося”*.

Такий варіант моделювання педагогічних ситуацій дає змогу викладачу керувати процесом обговорення педагогічної ситуації, спрямовувати студентів у потрібне русло обговорення. Тим самим викладач не нав'язує свою точку зору, студенти самостійно визначають правильні шляхи рішення, відстоюють власну життєву та професійну позицію, свої переконання та погляди.

Плануючи систему педагогічних ситуацій, необхідно передбачати озброєння майбутніх учителів початкових класів тими знаннями і вміннями, які викликають у них найбільші утруднення. За даними анкетування це виховання в учнів моральних якостей (гуманізму, людської гідності, совісті, доброзичливості тощо) та негативного ставлення до порушення норм моралі; педагогічне керівництво самовихованням учнів; вибір методів навчання та їх спрямування на розвиток інтелекту, емоцій, творчих здібностей учнів; методика оволодіння передовим педагогічним досвідом.

Відповідно до цих проблем ми запроваджували ряд практичних занять із курсу „Теорія виховання”. Зокрема, під час опрацювання теми „Моральне виховання учнів молодшого шкільного віку” пропонували студентам систему моделей ситуацій, що охоплювали всі ланки процесу виховання, а саме: від

діагностики вихованості і прогнозування завдань – до характеристики певних результатів у формуванні моральної позиції школяра, його знань, суджень, мотивів, вчинків, стосунків тощо.

Скажімо, з метою оволодіння діагностикою поведінки учнів майбутні вчителі початкових класів моделювали педагогічну ситуацію № 68 [2, с. 116].

„На очах багатьох батьків, що зустрічали своїх дітей, першокласник, вийшовши зі школи, ударив дівчинку по голові портфелем.

– Ти що робиш? – схвильовано вигукнула мама цього хлопчика. – Ручка у портфелі зовсім слабенька – відірветься! З чим у школу будеш ходити?

– Хіба так можна, хлопчику? – почулося з усіх боків.

– Нехай не плюється на перерві! – із щирою переконливістю у правоті зробленого відповів хлопчик.

– Бачите, що трапилося, - підбадьорена поясненням сина, звернулася його мама до людей: „Він захищався!”

І тут же, заохочуючи, до дитини: „Правильно, сину! Не давай скривдити себе. Наступного разу не буде плюватись. Але портфель усе ж треба берегти”. Далі слів не було чути: хлопчик із мамою, взявшись за руки, швидкою ходою попрямували зі шкільного двору.

Останньою залишила територію школи заплакана дівчинка.

1. Змоделуйте, як би ви діяли на місці мами цього хлопчика?

2. Визначте свої дії в цій ситуації з позиції вчительки класу, у якому вчаться хлопчик і дівчинка”.

Сучасному вчителю потрібний новий стиль педагогічного мислення, орієнтований на творче розв’язання шкільних проблем, широке використання знахідок передового педагогічного досвіду та на власний пошук. Зважаючи на ці вимоги, ми розробили педагогічні задачі і практичні ситуації, різноманітні за змістом, які б сприяли розвитку в майбутніх учителів педагогічного мислення.

Ми використали досвід створення педагогічних ситуацій І.А. Зязюна [4] і запропонували на практичних заняттях із „Основ педагогічної

майстерності” ті з них, які спонукають студентів строго регламентувати власні дії.

1. Зверніться до „учня” з певними проханням, запитанням, пропозицією, побажанням.

2. Зробіть коротке зауваження порушнику дисципліни.

3. Вимовте з різними інтонаціями фразу „Відкрийте зошити і запишіть” або „Сьогодні ми поговоримо з вами про ...” тощо.

Виконуючи завдання такого типу, студенти часто не можуть подумки відійти від поданого їм варіанта відповіді й вважають його єдиним прийнятним. У цьому разі ми реконструювали структурні компоненти задачі так, щоб із її змісту можна було довідатися лише про напрям мислення вчителя. Завдання даного типу озброювали студентів умінням порівнювати педагогічні явища і факти, встановлювати їхні причини, передбачати наслідки. Покажемо це на конкретних прикладах. Педагогічна ситуація № 70 [2, с. 117].

Між групою вчителів виникла суперечка. Одні стверджували, що будь-який позакласний захід потрібно спочатку добре відрепетирувати і лише після цього проводити. Більшість же їм заперечувала: „А якщо ми диспут готуємо? Адже він не може бути наперед підготовленою виставою”.

Змодельуйте правильну на ваш погляд точку зору.

Ситуація № 49 [2, с. 124]

Молодий учитель початкових класів тільки-но розпочав свою педагогічну діяльність. Проте з перших уроків у нього виникли проблеми. Він не встигав пояснювати навчальний матеріал, як наслідок, учні не могли повною мірою виконувати домашнє завдання, не розуміючи сутності матеріалу. У вчителя з’явилася думка про те, що педагогічна професія – це не його покликання.

1. Проаналізуйте особливості педагогічної діяльності молодого вчителя.

2. Змодельуйте педагогічно обґрунтовані рекомендації вчителю щодо подальшої роботи.

Педагогічні ситуації виконують різні функції залежно від способів поєднання їх із лекційною формою роботи. Скажімо, для підготовки слухачів до сприймання лекції ми часто пропонували їм розв'язати пропедевтичні задачі.

Так, перед обговоренням проблеми професійної підготовки сучасного вчителя пропонували задачу: „Педагог прийшов на урок з обмеженим запасом відомостей, не продумавши методи і прийоми роботи. Заняття проводить строго за підручником.

У чому, на вашу думку, полягає справжня освіченість учителя?”

Узагальнюючі педагогічні ситуації використовували також і як засіб, що сприяє глибшому осмисленню навчального матеріалу, його систематизації та формулюванню теоретичних висновків.

Цінність системи педагогічних ситуацій полягає в тому, що саме за їх допомогою вдається створити умови для вільного обміну думками, добору кращих прийомів навчання і виховання, для обґрунтування власної позиції, а, отже, для формування оригінальності мислення та загального зростання пізнавальної активності студентів.

Включення студентів у педагогічні ситуації створюють умови, за яких майбутні вчителі початкових класів одержують можливість самостійно аналізувати педагогічні процеси, встановлювати зв'язки між явищами, педагогічними впливами і відповідними реакціями учнів, усвідомлювати логічні зв'язки, послідовність дій, зіставляти раніше вивчене з новими знаннями та використовувати їх для виконання педагогічних завдань.

До таких завдань ми віднесли ситуації-ілюстрації, ситуації-вправи, ситуації-проблеми, ситуації-оцінки, ситуації-замальовки, рольові ситуації.

Метою ситуації-ілюстрації є демонстрація найбільш імовірних способів розв'язку запропонованих проблем. У ході обговорення усуваються помилки. Ситуації-ілюстрації надають можливість отримати знання з реального навчального процесу.

Ситуації-вправи характеризуються більш високими вимогами до розвитку професійних умінь і навичок, винаходу методів виконання педагогічних задач та пошуку шляхів розв'язку складних ситуацій. Їх метою є вироблення й розвиток професійних навичок, методів педагогічного впливу на учнів та активізації взаємодії з ними.

Метою ситуації-оцінки є вибір одного із запропонованих варіантів рішення або оцінки вже прийнятого рішення та зробити вмотивований висновок.

Ситуації-замальовки – це словесні описи внутрішнього світу, конфліктів, педагогічних ситуацій, виділення й вираз в них істотного. Цей метод використовувався нами в діагностичних і методичних цілях. Наведемо приклади замальовок, які ми використовували на практичних заняттях: „Мій перший урок”, „Перші самостійні кроки в моїй педагогічній практиці”, „Конфліктна ситуація на уроці”, „Я і важкий учень”, „Клас не готовий до уроку – мої дії”, „Моя перша зустріч із батьками учнів мого класу” та ін. Ситуації-замальовки сприяють самопізнанню. Вони розвивають спостереження та уяву майбутнього вчителя початкових класів.

Ситуації-проблеми передбачають аналіз пропонованої ситуації або вибір оптимальних шляхів та способів її розв'язку. Вони вимагають від студентів комплексних знань, застосування системи педагогічних методів, розвиненого педагогічного мислення.

Рольові ситуації „студент-учитель”, „група-клас” дають змогу набуту майбутньому педагогові досвіду поведінки в обстановці, наближеній до професійно-педагогічної діяльності. Мета їх – виявлення характеру педагогічних дій студентів у запропонованій ситуації-вправі. В основу рольової ситуації покладено принцип рольової перспективи, який пропонує створення для кожного студента можливості проявити себе в новій, складній і відповідальній ролі. Саме зміст ролі, її функціональні характеристики мають важливе значення для формування професійної позиції майбутнього

педагога, розвитку професійно значущих властивостей і якостей його особистості.

Рольові ситуації не вимагають тривалої підготовки і зазвичай проводяться без неї. Наприклад, студент виступає в ролі вчителя. Йому дозволяється самому вибрати клас, предмет, тему уроку. При виконанні ролі він користується лише тим запасом знань і вмінь, які в нього є на даний час.

Дані ситуації забезпечують умови не тільки для міжособистісного спілкування в штучно створеній обстановці на занятті, але й для виконання студентами у процесі програвання ролі педагогічних дій, формування в них умінь заглянути наперед, побачити результати своїх дій, прогнозувати їхні наслідки, повірити у власні можливості й педагогічні здібності.

Висновки. Отже, використання в навчальному процесі моделювання педагогічних ситуацій потребує від студента виконання ролі вчителя, що прискорює процес входження його в професію, оволодіння прийомами педагогічної майстерності й визначає ступінь його готовності до професійної діяльності.

Використана література:

1. Забокрицька О.І. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб професійного становлення майбутніх учителів / О.І. Забокрицька // Радянська школа – 1991. – №1. – С. 76 – 79.
2. Красюк Л.В. Моделювання педагогічних ситуацій / Красюк Л.В. – К.: Міленіум, 2007. – 118 с.
3. Мільто Л.О. Методика розв'язування педагогічних задач / Мільто Л.О. – Суми: видавничо-виробниче підприємство „Мрія – 1” ЛТД, 2000 – 132 с.
4. Педагогічна майстерність: [підручник] / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; за ред. І.А.Зязюна. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

Красюк Людмила Васильевна. Использование моделирования педагогических ситуаций в учебном процессе при подготовки будущих учителей начальных классов.

Аннотация. В данной статье рассматриваются различные виды моделирования педагогических ситуаций в учебном процессе при подготовке будущих учителей начальных классов. Приводятся конкретные примеры, которые уместно использовать на лабораторно-практических занятиях с дисциплин педагогического цикла, а именно: ситуации-иллюстрации, ситуации-упражнения, ситуации-проблемы, ситуации-оценки, ситуации-зарисовки, ролевые ситуации. Раскрыто их значение в учебном процессе ВУЗа. Выделяются этапы моделирования педагогических ситуаций.

Ключевые слова. Моделирование педагогических ситуаций, учебный процесс, будущие учителя начальных классов.

Krasiuk Ludmila Vasylevna. Using simulation teaching situations in the educational process of preparing future elementary school teachers .

Abstract. This article discusses the different types of modeling of pedagogical situations in the educational process in the preparation of future teachers of primary classes. Provides specific examples that are appropriate to the laboratory and practical classes disciplines of the pedagogical cycle, namely: the situation to illustrate, the situation exercises, situation problems, situation-evaluation, of the situation sketches, role-playing situations. Disclosed their value in the educational process of the university. Stand out stages of the modeling of pedagogical situations.

Keywords . Modeling teaching situations, the learning process, the future primary school teachers.